

УДК 342.9

DOI 10.36919/3041-1149(Print).5.2024.63-68

М. С. Мушій,

аспірант,

Державний податковий університет

email: mushiy.mykhaylo@gmail.com

ORCID 0009-0005-0638-007X

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВА ОСОБИ НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

У статті досліджено наукові погляди щодо забезпечення та захисту права особи на доступ до публічної інформації як виду суспільних відносин, які є складовою предмета науки інформаційного права. Виокремлено основні групи наукових досліджень представників науки інформаційного права щодо забезпечення та захисту права особи на доступ до публічної інформації.

За результатами аналізу наукових джерел щодо забезпечення й захисту права особи на доступ до публічної інформації можна зробити висновок, що забезпечення та захист права особи на доступ до публічної інформації є одним з видів суспільних відносин, які становлять предмет науки інформаційного права. У межах науки інформаційного права питання забезпечення й захисту права особи на доступ до публічної інформації розглядалися ґрунтовно та всебічно з огляду на вищевикладене всі дослідження представників юридичної науки інформаційного права щодо забезпечення та захисту права особи на доступ до публічної інформації пропонуємо виокремити в 4 групи: 1) наукові роботи, в яких досліджуються інформаційне право, законодавчі нормативно-правові акти в інформаційній сфері, інформаційна політика держави й інформаційна культура; 2) наукові роботи, в яких досліджуються питання інформаційної безпеки, заходи й засоби її забезпечення; 3) наукові роботи, в яких досліджуються питання інформаційної та аналітичної роботи в органах публічного управління; 4) наукові роботи, в яких досліджуються питання щодо права доступу до інформації, зокрема до публічної інформації, та механізм реалізації вказаного права.

Ключові слова: інформація, інформаційне право, доступ до інформації, публічна інформація, предмет інформаційного права, право на доступ до публічної інформації.

Постановка проблеми. Стрімка еволюція суспільних відносин в інформаційній сфері зумовила насамперед формування та вдосконалення інформаційного законодавства держави, закріплення на нормативному рівні класифікації інформації на види, а також встановлення прав і обов'язків учасників правових відносин в інформаційній сфері. Забезпечено нормативно-правове регулювання адміністративно-правових процедур з метою гарантування реалізації та захисту права громадян на доступ до публічної інформації. Також створено дієвий адміністративно-правовий механізм захисту вказаного права. З огляду на вищевикладене дослідження еволюції наукових поглядів щодо забезпечення та захисту права особи на доступ до публічної інформації як у юридичній науці загалом, так і безпосередньо в доктрині інформаційного права України є актуальним.

Метою статті є дослідження наукових поглядів щодо забезпечення та захисту права особи на доступ до публічної інформації як предмета науки інформаційного права України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження стали роботи вчених, які присвятили їх вивченню забезпечення й захисту права особи на доступ до публічної інформації. Серед цих учених, зокрема, В. Ю. Баскаков, Т. В. Грушкевич, Ю. В. Дика, О. Є. Заяць, Л. В. Кузенко, О. О. Кукшинова, К. С. Маштак, С. М. Тарадай та інші. Проте відсутність комплексного дослідження наукових поглядів щодо забезпечення та захисту права особи на доступ до публічної інформації як предмета науки інформаційного права України обумовлює актуальність статті.

Постановка завдання. Завданням статті є аналіз і систематизація дослідження наукових поглядів щодо забезпечення та захисту права особи на доступ до публічної інформації як предмета науки інформаційного права України.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що аспекти забезпечення та захисту права особи на публічну інформацію досліджувалися в рамках науки конституційного, адміністративного й інформаційного права [1, с. 45].

Так, система інформаційного права існує об'єктивно, відображаючи реальні суспільні відносини, визначені предметом цієї галузі, та знаходить своє вираження як в інформаційному законодавстві, так і в науці інформаційного права. Предмет інформаційного права охоплює суспільні відносини, пов'язані з правовим регулюванням створення, зберігання, володіння, використання, поширення інформації, формування інформаційних ресурсів, встановлення режимів доступу до інформації, створення інформаційних систем, забезпечення прав суб'єктів на доступ до об'єктивної інформації, інформаційну безпеку, а також проведення державної інформаційної політики. Р. Калюжний та А. Марценюк у рамках інформаційного права як юридичної науки виокремлюють такі види суспільних відносин, які становлять предмет науки інформаційного права: а) вивчення понятійного апарату й інформаційно-правових норм, охоплюючи аналіз їхньої структури й особливостей; б) дослідження структури інформаційного права як комплексної галузі, її взаємодії з іншими правовими галузями; в) встановлення юридичних якостей інформаційних об'єктів, визначення принципів і методів регулювання інформаційних відносин; г) систематизація джерел інформаційного права та їхня роль у глобальному інформаційному суспільстві; д) забезпечення реалізації прав та обов'язків учасників інформаційних відносин і регулювання режимів доступу до інформації; е) прогнозування розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури та впливу соціально-технічних норм; ж) розробка науково-практичних рекомендацій для створення й розвитку інформаційних ресурсів і забезпечення інформаційної безпеки; и) захист інформаційних правовідносин, встановлення відповідальності за інформаційні правопорушення, розвиток інформаційної деліктології; к) міжнародне співробітництво у сфері інформаційних відносин, створення єдиного інформаційного простору з урахуванням національних інтересів і збереження культурної ідентичності. Отже, інформаційне право охоплює широке коло суспільних відносин, спрямованих на врегулювання використання інформації в сучасному суспільстві [2, с. 8].

Водночас, зважаючи на те, що наука інформаційного права перебуває на етапі становлення, наразі складно чітко визначити її предметну галузь без врахування аналізу особливостей приватно-правового, публічно-правового та міжнародно-правового регулювання відносин, що виникають у сфері інформації. Проте на сьогодні окреслюються ключові напрями наукових досліджень, які надають інформаційному праву самостійність та унікальні риси. З огляду на це І. Ф. Корж з предметом регулювання інформаційного права пов'язує суспільні відносини, об'єднані з пошуком, створенням, зберіганням, обробкою, передачею, аналізом, синтезом і використанням інформації, тобто з інформаційним обігом. Як юридична наука, інформаційне право має подвійний об'єкт дослідження: загальний, притаманний суспільним наукам, і специфічний, характерний для юридичної науки. Особливістю цієї галузі є те, що всі політико-правові явища, які вона вивчає, нерозривно пов'язані з інформацією, охоплюючи інформаційні права, законодавство, правовідносини, правопорушення, діяльність, правосвідомість, теорії, безпеку тощо. Предметом дослідження науки інформаційного права є специфічні аспекти об'єкта, які досліджуються безпосередньо, як-от процеси пошуку, фіксації, зберігання, аналізу, використання, передачі та трансформації інформації. Об'єктом дослідження в цій сфері виступають інформаційне законодавство, суспільні відносини, інформаційні правопорушення, забезпечення інформаційної безпеки, практика застосування норм інформаційного права, а також діяльність суб'єктів, пов'язана з обігом інформації [3, с. 25].

Зі свого боку аналіз наукових джерел дає змогу зробити висновок, що теоретичні й практичні аспекти реалізації права на доступ до інформації перебувають у стадії активної розробки, незважаючи на наявність певної кількості досліджень у цій галузі. Більшість представників науки інформаційного права зосереджують увагу на вирішенні теоретичних питань, пов'язаних із термінологією, зокрема на створенні уніфікованих визначень категорій,

що формують зміст права на доступ до інформації. Особливу увагу привертає термін «інформація», який потребує переосмислення та юридичної реконцептуалізації. Також важливим є визначення переліку правомочностей, що становлять право на доступ до інформації. Проблема формування цього права як окремої правової категорії досліджувалася здебільшого опосередковано, в контексті праць, присвячених інформаційній безпеці або політиці. Однак серед фахівців адміністративного права існує думка, що інформаційне право не можна виокремити як самостійну галузь права, так само як і право на доступ до інформації [4, с. 10].

Питання забезпечення й захисту права особи на доступ до публічної інформації найбільш детально та всебічно висвітлювалися в роботах учених науки інформаційного права. Так, вважаємо за доцільне всі наукові дослідження з цієї тематики умовно розділити на чотири основні групи.

Першою групою є наукові роботи, в яких досліджуються інформаційне право, законодавчі нормативно-правові акти в інформаційній сфері, інформаційна політика держави й інформаційна культура. До представників вказаної групи належать такі науковці: Ю. П. Бурило, М. І. Дімчогло, В. А. Залізник, Ю. О. Мосенко, А. М. Новицький, Н. Б. Новицька, Р. С. Свистович, К. І. Череповський, Д. Ю. Шпенюв та інші.

У вказаних наукових дослідженнях учені зосереджуються на визначенні місця інформаційного права в системі права України, аналізованні критеріїв і напрямів систематизації інформаційного законодавства, дослідженні державної інформаційної політики та специфіки інформаційної культури в органах державної влади й місцевого самоврядування. Наприклад, В. А. Залізник приділяє значну увагу обґрунтуванню того, що інформаційне законодавство охоплює не лише нормативно-правові акти, які регламентують окремі галузі, види, форми та засоби інформації, але й ті, що встановлюють режими доступу до інформації та регулюють інші аспекти інформаційної діяльності [5, с. 60]. Крім того, вчений розглядає можливість створення Інформаційного кодексу України, де в першому розділі «Основні положення» пропонує деталізувати такі поняття, як «доступ до інформації» та «режими доступу до інформації» [5, с. 170].

Отже, питання, які порушені в дослідженнях цієї групи, мають значну важливість для формування внутрішньої системи інформаційного права, проте меншою мірою стосуються процедур забезпечення доступу до публічної інформації.

Другою групою є наукові роботи, в яких досліджуються питання інформаційної безпеки, заходи й засоби її забезпечення. До представників вказаної групи належать такі науковці: В. М. Абакумов, І. Р. Березовська, Б. А. Кормич, Д. О. Красіков, Г. М. Линник, О. О. Лисенко, О. В. Логінов, І. С. Оверченко, О. В. Олійник, Я. Д. Скиба, Д. В. Сулацький, О. М. Шевчук, О. В. Шепета та інші. Наукові дослідження цих учених присвячені аналізу поняття «інформаційна безпека» й різноманітних засобів і заходів її забезпечення, зокрема захисту інформаційних ресурсів, технічного захисту інформації та протидії поширенню шкідливої інформації. У цьому контексті розглядається інформаційна безпека держави, яка реалізується в межах державної політики у сферах національної безпеки й оборони України. Така інформація має особливий правовий режим, а доступ до неї здійснюється відповідно до спеціальних процедур, передбачених чинним законодавством.

Наприклад, стаття 34 Конституції України визначає, що право на вільне збирання, зберігання, використання та поширення інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності чи громадського порядку, зокрема, з метою запобігання заворушенням або злочинам, охорони здоров'я населення, захисту репутації чи прав інших осіб, запобігання розголошенню конфіденційної інформації або підтримання авторитету та неупередженості правосуддя [6].

Отже, дослідження, які належать до цієї групи, є цінними для розкриття особливостей забезпечення та захисту права на доступ до публічної інформації, насамперед у частині, що стосується публічної інформації з обмеженим доступом, як-от таємна чи службова інформація.

Наприклад, О. В. Олійник, досліджуючи засади захисту права на доступ до інформації, зауважує, що гарантування дотримання принципу обґрунтованості на практиці може зумовлювати виникнення проблем під час віднесення відомостей до інформації з обмеженим доступом, яка

не належить до державної таємниці. Учений пояснює вказане явище недосконалістю чинного законодавства [7, с. 77].

Також О. В. Логінов у своїй роботі щодо правового забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади робить акцент на інформації, яку використовують під час діяльності органи виконавчої влади, наявним загрозам інформаційній безпеці у вказаних органах і ролі правових норм у гарантуванні інформаційної безпеки в органах виконавчої влади [8, с. 21]. Учений пропонує виокремлювати три типи інформаційного суспільства: 1) суспільство нового типу, що формується як наслідок глобальної соціальної революції та породжується стрімким розвитком і конвергенцією інформаційних та комунікаційних технологій; 2) суспільство знання, в якому основною умовою добробуту кожної людини й кожної держави стає знання, здобуте завдяки доступу без перешкод до інформації та вмінню нею користуватись; 3) глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не матиме меж ні в часі, ні в просторі, ні в політичній сфері, тобто яке, з одного боку, буде сприяти взаємопроникненню культур, а з іншого – відкриватиме кожному співтовариству нові можливості для самоідентифікації. Водночас О. В. Логінов наголошує, що суттєвими ознаками для визначення суспільного типу стануть такі: а) ступінь забезпечення рівних прав доступу громадян до публічної інформації; б) ступінь участі в житті суспільства та самореалізації людей з обмеженими фізичними можливостями [8, с. 19–20].

Третьою групою є наукові роботи, в яких досліджуються питання інформаційної та аналітичної роботи в органах публічного управління. Представниками цієї групи є вчені Д. Я. Семир'янов, І. С. Стаценко-Сургучова та інші. У їхніх наукових роботах дослідження побудоване на виявленні характеристик внутрішньоорганізаційної інформаційно-аналітичної роботи в органах публічної влади. Наприклад, І. С. Стаценко-Сургучова під інформаційно-аналітичною діяльністю органів публічної влади розуміє постійну роботу, яка будується на підставі концепцій, методів, засобів і нормативно-методичних прийомів зі збору, накопичення, обробки, вивчення, оцінки використання даних, відомостей, знань про стан дотримання національного законодавства, результати практичної діяльності органів публічного управління щодо виконання ними своїх завдань і функцій, на підставі інформаційних технологій, з метою визначення найбільш дієвих рішень у сфері управління [9, с. 75–76]. У вказаному аспекті досліджується вузько-цільове використання інформації, а саме у внутрішньоуправлінській діяльності органів публічного управління для ухвалення законних, ефективних, раціональних рішень у сфері публічного управління. Певна складова вказаної інформації може бути віднесена до групи публічної інформації, доступ до якої не обмежується чинним законодавством [9, с. 102–103].

Четвертою групою є наукові роботи, в яких досліджуються питання щодо права доступу до інформації, зокрема до публічної інформації, та механізм реалізації вказаного права. Представниками цієї групи наукових досліджень є В. Ю. Баскаков, Т. В. Грушкевич, Ю. В. Дика, О. Є. Заяць, Л. В. Кузенко, О. О. Кукшинова, К. С. Маштак, С. М. Тарадай та інші. Так, учені цієї групи найбільш детально досліджують сутність таких категорій, як «публічна інформація», «право особи на доступ до публічної інформації» та «процедура доступу до публічної інформації», які є важливими для розкриття особливостей правового механізму забезпечення й захисту права особи на доступ до публічної інформації як предмета інформаційного права.

К. С. Маштак, досліджуючи правове забезпечення права на доступ до публічної інформації, зробив такі висновки: по-перше, серед значної кількості інформаційних прав право на доступ до публічної інформації досліджується представниками інформаційного права фрагментарно; по-друге, предметом досліджень інформаційного права найчастіше ставали поняття як «інформація», «право на інформацію», «інформаційне суспільство» та «інтернет»; по-третє, сьогодні назріла потреба в багатоаспектному дослідженні проблеми забезпечення права на доступ до публічної інформації за допомогою адміністративно-правових засобів у контексті формування й реалізації державної інформаційної політики [10, с. 91–92].

Висновки. Отже, на наше переконання, за результатами аналізу наукових джерел щодо забезпечення й захисту права особи на доступ до публічної інформації можна зробити висновок, що забезпечення та захист права особи на доступ до публічної інформації є одним із видів суспільних відносин, які становлять предмет науки інформаційного права. У межах науки інформаційного права питання забезпечення й захисту права особи на доступ до публічної

інформації розглядалися досить ґрунтовно та всебічно. З огляду на вищевикладене всі дослідження представників юридичної науки інформаційного права щодо забезпечення та захисту права особи на доступ до публічної інформації пропонуємо виокремити в 4 групи: 1) наукові роботи, в яких досліджуються інформаційне право, законодавчі нормативно-правові акти в інформаційній сфері, інформаційна політика держави й інформаційна культура; 2) наукові роботи, в яких досліджуються питання інформаційної безпеки, заходи й засоби її забезпечення; 3) наукові роботи, в яких досліджуються питання інформаційної та аналітичної роботи в органах публічного управління; 4) наукові роботи, в яких досліджуються питання щодо права доступу до інформації, зокрема до публічної інформації, та механізм реалізації вказаного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сибіга О. М. Адміністративно-правове забезпечення та судовий захист права особи на доступ до публічної інформації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2019. 378 с.
2. Калюжний Р., Марценюк А. Предмет та методи інформаційного права. *Правова інформатика*. 2008. № 3. С. 5–95.
3. Корж І. Ф. Об'єкт і предмет наукового дослідження в інформаційній сфері. *Інформація і право*. 2017. № 3 (22). С. 22–29.
4. Рудник Л. І. Право на доступ до інформації людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2015. 20 с.
5. Залізняк В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 210 с.
6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 04.12.2024).
7. Олійник О. В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2006. 201 с.
8. Логінов А. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 200 с.
9. Стаценко-Сургучова І. С. Організаційно-правові засади інформаційно-аналітичної роботи в органах державної податкової служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 210 с.
10. Маштак К. С. Адміністративно-правове забезпечення права на доступ до публічної інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / Міжрегіон. акад. упр. персоналом. К., 2013. 265 с.

REFERENCES

1. Sybiha O. M. (2019). *Administrativno-pravove zabezpechennia ta sudovyi zakhyst prava osoby na dostup do publichnoi informatsii* : dys. ...d-ra yuryd. nauk : 12.00.07 – administrativne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo [in Ukrainian].
2. Kaliuzhnyi R., Martseniuk A. (2008). *Predmet ta metody informatsiinoho prava*. *Pravova informatyka* [in Ukrainian].
3. Korzh I. F. (2017). *Obiekt i predmet naukovooho doslidzhennia v informatsiinii sferi*. *Informatsiia i pravo* [in Ukrainian].
4. Rudnyk L. I. (2015). *Pravo na dostup do informatsii liudyny* : avtoref. dys. na zdobuttia naukovooho stupenia kand. yuryd. nauk : 12.00.07 [in Ukrainian].
5. Zalizniak V. A. (2011). *Systematyzatsiia informatsiinoho zakonodavstva Ukrainy* : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 [in Ukrainian].

6. Konstytutsiia Ukraini vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukraini. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (data zvernennia: 04.12.2024) [in Ukrainian].

7. Oliinyk O. V. (2006). Orhanizatsiino-pravovi zasady zakhystu informatsiinykh resursiv Ukrainy : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 [in Ukrainian].

8. Lohinov A. V. (2005). Administratyvno-pravove zabezpechennia informatsiinoi bezpeky orhaniv vykonavchoi vlady : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 [in Ukrainian].

9. Statsenko-Surhuchova I. S. (2008). Orhanizatsiyno-pravovi zasady informatsiyno-analitychnoi roboty v orhanakh derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 [in Ukrainian].

10. Mashtak K. S. (2013). Administratyvno-pravove zabezpechennia prava na dostup do publichnoi informatsii : avtoref. dys. na здобuttia naukovooho stupenia kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / Mizhrehion. akad. upr. personalom [in Ukrainian].

M. S. Mushiy. ENSURING AND PROTECTING THE RIGHT OF AN INDIVIDUAL TO ACCESS PUBLIC INFORMATION AS A SUBJECT OF RESEARCH IN THE SCIENCE OF INFORMATION LAW

Introduction. *The rapid evolution of public relations in the information sphere has led, first of all, to the formation and improvement of the information legislation of the State, to the consolidation of the classification of information into types at the regulatory level, and to the establishment of the rights and obligations of participants in legal relations in the information sphere. Among other things, regulatory and legal regulation of administrative and legal procedures was ensured to guarantee the exercise and protection of the right of citizens to access public information. An effective administrative and legal mechanism for protecting this right was also created. Given the above, it is important to study the evolution of scientific views on ensuring and protecting the right of an individual to access public information both in legal science in general and in the doctrine of information law of Ukraine.*

Purpose. *The purpose of the article is to study the scientific views on ensuring and protecting the individual's right to access to public information as the subject matter of information law of Ukraine.*

Methods. *To achieve this goal, a comprehensive approach has been applied, which determines the use of general and specialised scientific research methods. The formal legal method was used to analyse the provisions of regulatory legal acts and scientific works. The systemic and structural method was used to identify the main features of scientific views on ensuring and protecting the right of a person to access to public information of legal regulation. The methods of analysis, synthesis, induction, deduction, and analogy were also used to formulate conclusions and proposals.*

Results. *The article examines the scientific views on ensuring and protecting the individual's right to access to public information as a type of social relations which are part of the subject matter of information law. The author distinguishes the main groups of scientific research by representatives of the science of information law on ensuring and protecting the right of an individual to access public information.*

Conclusion. *Based on the results of the analysis of scientific sources on ensuring and protecting the right of an individual to access public information, it can be concluded that ensuring and protecting the right of an individual to access public information is one of the types of social relations that are the subject of the science of information law. Within the science of information law, the issues of ensuring and protecting the individual's right to access to public information have been considered thoroughly and comprehensively. Given the above, all the studies of representatives of the legal science of information law on ensuring and protecting the individual's right to access to public information can be divided into 4 groups: 1) scientific works that study information law, legislative and regulatory legal acts in the information sphere, state information policy and information culture; 2) scientific works that study issues of information security, measures and means of its ensuring; 3) scientific works that study issues of information and analytical work in public administration; 4) scientific papers that study the following issues on the right of access to information, including public information, and the mechanism for implementing this right.*

Keywords: *information, information law, access to information, public information, subject matter of information law, right of access to public information.*